

FN:s kommitté för barnets rättigheter

**Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 17 (2013) om
Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det
kulturella och konstnärliga livet (art. 31)**

Översättning mars 2014

Originalspråk: Engelska

FN:S KOMMITTÉ FÖR BARNETS RÄTTIGHETER

CRC/C/GC/17

Sextioandra sessionen

17 april 2013

I. Inledning

1. Det internationella samfundet har länge haft insikten att lek och rekreation är viktiga i varje barns liv. Det syns bland annat i följande proklamation i 1959 års deklARATION om barnets rättigheter: "Barnet ska ha fullt tillfälle till lek och rekreation [...]; samhället och de offentliga myndigheterna ska eftersträva att främja åtnjutandet av denna rättighet" (art. 7). Denna proklamation stärktes ytterligare i 1989 års konvention om barnets rättigheter (konventionen). Där står följande uttryckligen i artikel 31: "Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet."

2. Efter att ha granskat hur barns rättigheter enligt konventionen har genomförts är kommittén emellertid bekymrad över vilket ringa erkännande staterna ger rättigheterna i artikel 31. Att dessa rättigheter inte ses som betydelsefulla i barns liv medför att man inte gör tillräckliga investeringar, att skyddslagstiftning är svag eller obefintlig, och att barn är osynliga i nationell och lokal planering. Där det görs investeringar är det oftast i form av strukturerade och organiserade aktiviteter, men det är lika viktigt att skapa tid och utrymme för barn att ägna sig åt spontan lek, rekreation och kreativitet, samt att främja samhällsattityder som stödjer och uppmuntrar sådan aktivitet.

3. Kommittén är särskilt bekymrad över att vissa grupper barn möter svårigheter i att åtnjuta rättigheterna i artikel 31, samt vad gäller jämlikheten i åtnjutandet av dessa rättigheter. Det gäller i synnerhet flickor, fattiga barn, barn med funktionsnedsättningar, barn i ursprungsbefolkningar och minoriteter.

4. Det pågår dessutom djupgående förändringar i världen, som har mycket stora konsekvenser för barns möjligheter att åtnjuta rättigheterna i artikel 31. Städernas befolkningar ökar markant, särskilt i utvecklingsländerna, och detsamma gäller våldet i hela världen och i alla dess former – i hemmet, i skolan, i massmedierna och på gatorna. Detta, tillsammans med att förutsättningarna för lek kommersialiseras allt mer, påverkar hur barn ägnar sig åt rekreation och åt kulturella och konstnärliga aktiviteter. För många barn, både i rika och fattiga länder, innebär barnarbete, hushållsarbete eller ökande utbildningskrav att det blir allt mindre tid över till att åtnjuta dessa rättigheter.

5. Denna allmänna kommentar har tagits fram för att hantera dessa problem, för att framhäva den centrala roll som rättigheterna i artikel 31 spelar i varje barns liv och utveckling och öka staternas medvetenhet och förståelse för den, samt för att uppmana staterna att ta fram åtgärder så att rättigheterna förverkligas. Rättigheterna i artikel 31 är universellt tillämpliga i världens alla samfund och samhällen i all deras mångfald, och respekterar värdet i alla kulturella traditioner och uttryck. Alla barn bör få åtnjuta dessa rättigheter var de än bor, vilken kulturell bakgrund de än har och oavsett föräldrasituation.

6. Frågan om idrott berörs här bara i förbigående, eftersom den är så pass viktig i sig. När det gäller kulturliv riktar denna allmänna kommentar främst in sig på de aspekter som rör kreativa eller konstnärliga aktiviteter, och inte på den bredare definition som anammats i artikel 30 om barnets rätt till sin egen kultur.

II. Syfte

7. Syftet med denna allmänna kommentar är att öka förståelsen för den betydelse artikel 31 har för barns välbefinnande och utveckling, att säkerställa att rättigheterna enligt artikel 31 och andra rättigheter enligt konventionen respekteras och i högre grad förverkligas, samt att framhäva vilka konsekvenser artikel 31 har för att bestämma:

- a) vilka skyldigheter som följer för staterna i utarbetandet av alla genomförandeåtgärder, strategier och program som är avsedda att fullt ut förverkliga rättigheterna i artikel 31,

- b) vilken roll och vilket ansvar den privata sektorn har, inklusive företag som verkar inom områdena rekreation, kulturella och konstnärliga aktiviteter, samt de organisationer i civilsamhället som tillhandahåller sådana tjänster åt barn,
- c) riktlinjer för åtgärder inom området lek och rekreation för alla individer, inklusive föräldrar, som arbetar med barn.

III. Betydelsen av artikel 31 för barns liv

8. Artikel 31 måste förstås som en helhet, både vad gäller de olika delar som ingår i den, och dess relation till konventionen som helhet. Varje del av artikel 31 är ömsesidigt kopplad till och verkar förstärkande på de övriga, och berikar barns liv när de förverkligas. Delarna beskriver tillsammans de nödvändiga förutsättningarna för att skydda barndomens unika och utvecklande natur. Att de förverkligas är grundläggande för hur barndomen blir, för barns rätt till optimal utveckling, för främjandet av barnets återhämtningsförmåga, samt för förverkligandet av barns rättigheter. Miljöer där alla barn har möjligheter till lek och rekreation skapar förutsättningar för kreativitet. Genom att det finns tillfällen att utöva kompetens via lek som barn själva initierar främjas motivation, fysisk aktivitet och utveckling av färdigheter. När barn får ta del av kulturlivet berikas deras lekfulla samspel. Vila säkerställer att barn har nödvändig energi och motivation till att delta i lek och kreativa utbyten.

9. Lek och rekreation är grundläggande för barns hälsa och välbefinnande. De främjar utvecklingen av kreativitet, fantasi och självförtroende, liksom av styrka och färdigheter på de fysiska, sociala, kognitiva och emotionella områdena. De bidrar till alla aspekter av lärande,¹ och de är en form av deltagande i vardagslivet som har ett inneboende egenvärde för barnet genom den glädje och det nöje de ger. Forskningsrön visar att lek även är centralt för barns spontana drift att utvecklas, och att det spelar en betydelsefull roll för hjärnans utveckling, särskilt tidigt i barnets liv. Lek och rekreation förbättrar barns förmåga att förhandla, att återfå sin emotionella balans, lösa konflikter och fatta beslut. I lek och rekreation lär sig barn genom att göra. De utforskar och erfar världen som omger dem, de experimenterar med nya idéer, roller och erfarenheter, och genom att göra det lär de sig att förstå och konstruera sin sociala position i världen.

10. Såväl lek som rekreation kan ske när barn är ensamma, när de är tillsammans med andra barn eller med stöttande vuxna. Genom att relatera till barn genom lek kan kärleksfulla och omhändertagande vuxna stödja barns utveckling. Att delta i barns lekar ger vuxna unika insikter i och förståelse för barnets perspektiv. Det bygger respekt mellan generationerna, bidrar till effektiv förståelse och kommunikation mellan barn och vuxna och ger tillfällen att erbjuda vägledning och stimulans. Barn har utbyte av rekreationsaktiviteter där vuxna deltar, till exempel frivilligt deltagande i organiserad idrott, spel och andra fritidsaktiviteter. Detta utbyte minskar emellertid, särskilt när det gäller utvecklandet av kreativitet, ledarskap och laganda, om vuxnas kontroll är så genomgripande att den underminerar barnets egna ansträngningar att organisera och utföra sina lekaktiviteter.

11. Att delta i samhällets kulturliv är viktigt för barns känsla av tillhörighet. Barn ärver och upplever det kulturella och konstnärliga liv som deras familj, lokalsamhälle och samhället i stort lever. Genom den processen upptäcker och formar de sin egen identitet, vilket innebär att de i sin tur bidrar till att stimulera och ge livskraft åt kulturliv och traditionella konstformer.

12. Därtill återger, förvandlar, skapar och förmedlar barn kulturen genom sina egna fantasifulla lekar, sånger, danser, animerad film, berättelser, målande, spel, gatuteater, dockteater, festivaler och så vidare. I takt med att de, via relationer till vuxna och till andra barn, får

¹ UNESCO, Education for the twenty-first century: issues and prospects (Paris, 1998).

förståelse för det kulturella och konstnärliga livet som omger dem, översätter och anpassar de dess betydelse med hjälp av sin egen generationserfarenhet. Genom utbyte med andra barn skapar och förmedlar de sina egna språk, lekar, hemliga världar, fantasier och annan kulturell kunskap. En "barndomskultur" genereras ur barnens lekar, från lekar i skolan och lekparken till aktiviteter i stadsmiljö som att spela kula eller syssla med "free running", gatukonst och så vidare. Barn ligger även i framkant när det gäller att använda digitala plattformar och virtuella världar för att etablera nya kommunikationsmedel och sociala nätverk där olika kulturella miljöer och konstnärliga former skapas. Barn behöver delta i kulturella och konstnärliga aktiviteter för att bygga en förståelse inte bara av sin egen utan även andras kultur. Det ger dem tillfälle att bredda sina horisonter och lära sig av andra kulturella och konstnärliga traditioner, och därmed bidra till ömsesidig förståelse och uppskattning av mångfald.

13. Slutligen är vila och fritid lika viktiga för barns utveckling som de grundläggande aspekterna kost, boende, hälsovård och utbildning. Utan tillräcklig vila har barn inte tillräckligt med energi, motivation, samt fysisk och psykisk förmåga att delta och lära sig på ett meningsfullt sätt. Om barn förvägras vila kan det få oåterkalleliga fysiska och psykologiska konsekvenser för deras utveckling, hälsa och välbefinnande. Barn behöver även fritid, det vill säga tid och utrymme utan förpliktelser, underhållning eller stimulans, som de kan välja att fylla så aktivt eller inaktivt som de önskar.

IV. Rättslig analys av artikel 31

A. Artikel 31.1

14. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till:

- a) Vila: Rätten till vila kräver att barn ges tillräckligt andrum från alla former av arbete, utbildning eller ansträngning för att kunna säkerställa barnets bästa möjliga hälsa och välbefinnande. Den kräver även att de ges tillfälle till tillräckligt med sömn. Både när det gäller rätten till andrum från aktiviteter och till tillräcklig sömn måste hänsyn tas till den fortlöpande utvecklingen av barns förmågor och deras utvecklingsbehov.
- b) Fritid: Fritid innebär tid då lek eller rekreation kan äga rum. Den definieras som tid som är fri eller utan förpliktelser och som inte innefattar formell utbildning, arbete, ansvar i hemmet, utförande av andra livsuppehållande sysslor eller inblandning i aktiviteter som individen inte själv bestämmer över. Med andra ord handlar det mestadels om egen tid, att användas som barnet själv väljer att använda den.
- c) Lek: Barns lek omfattar alla beteenden, aktiviteter eller processer som initieras, kontrolleras och struktureras av barnen själva. Lek äger rum närhelst och varhelst tillfälle ges. Omvårdare kan bidra till skapandet av miljöer där lek äger rum, men lekandet i sig självt är inte obligatoriskt, utan drivs av inneboende motivation och utförs för sin egen skull snarare än som ett medel att nå ett mål. Lek innefattar självbestämmande samt fysisk, psykisk eller emotionell aktivitet, och kan ta sig oräkneliga former, antingen i grupp eller individuellt. Dessa former förändras och anpassas under barndomens gång. Nyckelegenskaperna i lek är nöje, ovisshet, utmaning, flexibilitet och icke-produktivitet. Tillsammans bidrar dessa faktorer till njutningen i leken och därmed till motivationen att fortsätta leka. Lek anses ofta inte vara nödvändig, men kommittén framhåller återigen att det är en grundläggande och livsviktig dimension av barndomens nöje, samt en avgörande del av den fysiska, sociala, kognitiva, emotionella och andliga utvecklingen.
- d) Rekreativaktiviteter: Rekreation är ett samlingsbegrepp som används för att beskriva ett mycket brett urval aktiviteter, bland annat deltagande i musik, konst, konsthantverk, engagemang i lokalsamhället, föreningar, idrott, spel, fotvandring och camping, hobbyutövande. Det handlar om aktiviteter eller erfarenheter, frivilligt valda av barnet antingen på grund av den omedelbara tillfredsställelsen de ger eller för att barnet uppfattar att ett personligt eller socialt värde uppnås genom dem. Rekreation äger ofta rum på platser särskilt avsedda för ändamålet. Även om många rekreativaktiviteter kan organiseras och skötas av vuxna bör rekreation vara en frivillig aktivitet. Obligatoriska eller påtvingade spel

och idrotter, till exempel, eller obligatoriskt deltagande i en ungdomsorganisation, utgör inte rekreation.

- e) Anpassad till barnets ålder: Artikel 31 betonar vikten av aktiviteter som är anpassade till barnets ålder. Vad gäller lek och rekreation måste barnets ålder beaktas vid bestämmandet av hur mycket tid som ges, hur tillgängliga utrymmen och miljöer är beskaffade, former för stimulans och mångfald, samt hur mycket tillsyn och engagemang av vuxna som behövs för att garantera säkerhet och trygghet. I takt med att barn blir äldre utvecklas deras behov och önskemål bort från miljöer som erbjuder lektillfällen, mot miljöer som erbjuder möjligheter till umgänge, att vara med jämnåriga eller att vara ensam. De kommer också gradvis att utforska fler möjligheter som inbegriper risktagande och utmaningar. Dessa erfarenheter är utvecklingsmässigt nödvändiga för ungdomar och hjälper dem att upptäcka sin identitet och tillhörighet.
- f) Det kulturella och konstnärliga livet: Kommittén stöder uppfattningen att det är genom kulturellt och konstnärligt liv som barn och deras intressegemenskaper uttrycker sin specifika identitet och den mening de tillmäter livet samt bygger sin världsåskådning som representerar deras möte med externa krafter som påverkar deras liv.² Kulturella och konstnärliga uttryck utformas och upplevs i hemmet, skolan, på gatan och i offentliga rum, samt genom dans, festivaler, hantverk, ceremonier, ritualer, teater, litteratur, musik, film, utställningar, digitala plattformar och video. Kulturen springer ur samhället som helhet; inget barn bör förnekas möjlighet vare sig att skapa kultur eller att ta del av den. Kulturellt liv införs inte ovanifrån, utan uppstår inom kulturen och samhället. Staternas roll är att möjliggöra snarare än att tillhandahålla det.³
- g) Fritt delta: Barns rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet kräver att konventionsstaterna respekterar och avstår från att lägga sig i barnets tillgång till, val av och engagemang i sådana aktiviteter, dock med förbehåll för skyldigheten att säkerställa barnets skydd och främjandet av barnets bästa. Konventionsstaterna måste även säkerställa att andra inte begränsar den rättigheten. Det är barnet självt som fattar beslut om att utöva rättigheten eller inte, och detta val bör erkännas, respekteras och skyddas.

B. Artikel 31.2

15. Konventionsstaterna ska respektera och främja barnets rätt att:

- a) Till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet: Rätten att delta till fullo har tre dimensioner som är besläktade med och förstärker varandra.
 - i. Tillgång kräver att barn ges tillfälle att uppleva kulturellt och konstnärligt liv samt att lära sig om ett brett spektrum av olika uttrycksformer.
 - ii. Deltagande kräver att barn, individuellt eller i grupp, garanteras konkreta tillfällen att uttrycka sig fritt, kommunicera, agera och ägna sig åt kreativa aktiviteter i syfte att fullt utveckla sina personligheter.
 - iii. Att bidra till kulturlivet omfattar barnets rätt att bidra till andliga, materiella, intellektuella och emotionella uttryck inom kulturen och konsten för att därigenom främja utvecklingen och förvandlingen av det samhälle han eller hon tillhör.
- b) Uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga möjligheter: Kravet på att uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga möjligheter nämner specifikt kulturell och konstnärlig verksamhet samt rekreations- och fritidsaktiviteter, men det är kommitténs tolkning att det även omfattar lek, med hänvisning till artikel 4 i konventionen. Konventionsstaterna måste därför säkerställa att det finns nödvändiga och lämpliga förutsättningar för deltagande, och

² Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 21 (2009) om allas rätt att delta i det kulturella livet, p. 13.

³ Se UNESCO, "Mexico City-deklarationen om kulturpolitik", Världskonferensen om kulturpolitik, Mexico City, 26 juli – 6 augusti 1982.

därigenom underlätta och främja möjligheter till förverkligandet av rättigheterna enligt artikel 31. Barn kan inte förverkliga sina rättigheter om de nödvändiga lagstiftnings-, policy-, budget-, miljö- och tjänsteramarna inte finns.

- c) Tillhandahållande av lika möjligheter: Varje barn måste ges lika möjligheter att åtnjuta sina rättigheter enligt artikel 31.

V. Artikel 31 och hur den förhåller sig till konventionen som helhet

A. Kopplingar till konventionens grundprinciper

16. Artikel 2 (icke-diskriminering): Kommittén betonar att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att alla barn har möjlighet att förverkliga sina rättigheter enligt artikel 31 utan åtskillnad av något slag, alltså oavsett barnets, föräldrarnas eller vårdnadshavarnas ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Särskild uppmärksamhet bör ägnas rättigheterna för vissa grupper av barn, däribland flickor, barn med funktionsnedsättningar, barn som lever i undermåliga eller farliga miljöer, barn som lever i fattigdom, barn på kriminalanstalter, hälsovårdsinrättningar eller boenden, barn i konflikt- eller katastrofområden, barn på landsbygden, asylsökande och flyktingbarn, gatubarn, nomadiserande grupper, migranter eller internflyktingar, barn i ursprungsbefolkningar eller minoritetsgrupper, arbetande barn, föräldralösa barn och barn under betydande press avseende utbildningsprestationer.

17. Artikel 3 (barnets bästa): Kommittén betonar att förverkligandet av rättigheterna enligt artikel 31 definitionsmässigt är för barnets bästa. Skyldigheten att beakta barnets bästa gäller för barn både som individer och som grupp. Alla lagstiftnings-, policy- och budgetåtgärder, liksom alla åtgärder avseende miljön eller tillhandahållande av tjänster, som sannolikt kommer att inverka på rättigheterna enligt i artikel 31, måste beakta barns bästa. Detta gäller bland annat hälso- och säkerhetsbestämmelser, hantering och insamling av sopor, boende- och transportplanering, stadslandskapets utformning och tillgänglighet, anläggning av parker och andra grönområden, bestämmande av skoltider, barnarbets- och utbildningslagstiftning, bygglovsansökningar eller lagstiftning om integritetsskydd på internet.

18. Artikel 6 (liv, överlevnad och utveckling): Konventionsstaterna måste säkerställa, till det yttersta av sin förmåga, trygga barnets liv, överlevnad och utveckling. Kommittén framhåller härvid behovet av att erkänna det positiva värdet i varje aspekt av artikel 31 när det gäller att främja barns utveckling och den fortlöpande utvecklingen av deras förmågor. Detta kräver också att de åtgärder som vidtas för att genomföra artikel 31 överensstämmer med utvecklingsbehoven hos barn i alla åldrar. Konventionsstaterna bör verka för att föräldrar, omvårdare, statstjänstemän och alla yrkespersoner som arbetar med och för barn får medvetenhet om och förståelse för den centrala betydelse som lek har för barns utveckling.

19. Artikel 12 (rätten att bli hörd): Barn, som individer eller som grupp, har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, och deras åsikter bör tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad. De bör även ges tillbörligt stöd att uttrycka sina åsikter där så är nödvändigt. Barn har rätt till valfrihet och autonomi i sina lek- och rekreationsaktiviteter, samt även i sitt deltagande i kulturella och konstnärliga aktiviteter. Kommittén understryker vikten av att bereda barn tillfällen att bidra till utvecklandet av lagstiftning, politik, strategier och tjänsteutformning, för att säkerställa att rättigheterna enligt artikel 31 förverkligas. Exempel på sådana bidrag kan vara barns medverkan i konsultationer om policyer rörande lek och rekreation, om lagstiftning som berör utbildningsrättigheter, skolorganisation och läroplaner eller skyddslagstiftning rörande barnarbete, om utbyggnaden av parker och andra lokala anläggningar, samt om stadsplanering och design för barnvänliga lokalsamhällen och miljöer. Återkoppling från barn kan inhämtas när det gäller möjligheter till lek eller rekreation och

kulturella aktiviteter inom skolan och lokalsamhället i övrigt.⁴

B. Kopplingar till andra relevanta rättigheter

20. Artikel 13: Grunden för rätten att fritt delta i kulturell och konstnärlig aktivitet är rätten till yttrandefrihet. Barn har rätt att uttrycka sig på det sätt de önskar, med förbehåll endast för inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att säkerställa respekt för andras rättigheter och anseende samt för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen och folkhälsan eller den allmänna sedligheten.

21. Artikel 15: Barn har rätt att välja vem de ska vara vänner med, och även vilka sociala, kulturella, idrottsliga och andra organiserade sammanhang de ska vara medlemmar i. Föreningsfrihet utgör en väsentlig aspekt av barns rättigheter enligt artikel 31, eftersom barn tillsammans skapar former för fantasilekar som sällan uppnås i relationer mellan vuxna och barn. För att barn ska lära sig att samarbeta, vara toleranta, dela med sig och att vara uppfinningsrika behöver de umgås med kamrater av båda könen, liksom med människor med olika förmågor, från olika samhällsklasser och kulturer, och av olika ålder. Lek och rekreation skapar tillfällen där vänskaper kan uppstå, och kan spela en nyckelroll i att stärka civilsamhället genom att bidra till barnets sociala, moraliska och emotionella utveckling och därmed till att forma kultur och bygga gemenskaper. Konventionsstaterna måste underlätta möjligheterna för barn att fritt träffa andra barn på lokalsamhällesnivå. De måste också respektera och stödja barns rätt att bilda, gå med i och lämna föreningar, samt rätten till fredliga sammankomster. Barn får emellertid aldrig tvingas delta eller gå med i organisationer.

22. Artikel 17: Barn har rätt till information och material som har socialt och kulturellt värde, från en mångfald lokalsamhälleliga, nationella och internationella källor. Tillgång till denna typ av information och material är avgörande för barns förverkligande av rätten att delta till fullo i kulturella och konstnärliga aktiviteter. Konventionsstaterna uppmuntras att säkerställa att barn via olika medier ges största möjliga tillgång till information och material relaterade till deras egen kultur och andra kulturer, på ett språk de förstår, inklusive teckenspråk och punktskrift, och tillåta undantag från upphovsrätten för att säkerställa tillgång på tryckt material i alternativa format. I detta sammanhang måste den kulturella mångfalden noggrant skyddas och bevaras, och kulturella stereotyper undvikas.

23. Artikel 22: Flyktningbarn och asylsökande barn har särskilda svårigheter att få sina rättigheter enligt artikel 31 förverkligade, eftersom de ofta har ryckts bort från sina egna traditioner och sin egen kultur samtidigt som de är utestängda från värdlandets kultur. Ansträngningar måste göras för att säkerställa att flyktingar och asylsökande barn har samma möjligheter som värdlandets barn att åtnjuta rättigheterna i artikel 31. Flyktningbarns rätt att bevara och utöva sina egna traditioner ifråga om kultur, konst och rekreation måste också erkännas.

24. Artikel 23: Miljöer och inrättningar som är tillgängliga och tillgängliga för alla måste tillhandahållas⁵ åt barn med funktionsnedsättningar så att de kan åtnjuta sina rättigheter enligt artikel 31. Familjer, omvårdare och yrkespersoner måste inse det värde som inkluderande lek har för barn med funktionsnedsättningar, både som rättighet och som ett medel för att uppnå bästa möjliga utveckling. Konventionsstaterna bör främja möjligheter för barn med funktionsnedsättningar att vara jämlika och aktiva deltagare i lek, rekreation och kulturellt och konstnärligt liv genom att öka medvetenheten bland vuxna och andra barn och genom att erbjuda åldersadekvat stöd eller assistans.

25. Artikel 24: Att rättigheterna i artikel 31 förverkligas bidrar inte bara till barns hälsa,

⁴ Se kommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd.

⁵ Se konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar, art. 7, 9 och 30.

välbefinnande och utveckling. Barn som är sjuka och/eller på sjukhus kan även få betydande hjälp i sitt tillfrisknande om deras åtnjutande av rättigheterna enligt artikel 31 säkras.

26. Artikel 27: Alltför låg levnadsstandard, osäkra eller trångbodda förhållanden, riskabla och ohygieniska miljöer, otillräcklig mat, samt påtvingat, skadligt eller exploaterande arbete är samtliga omständigheter som kan begränsa eller omintetgöra barns möjligheter att åtnjuta sina rättigheter enligt artikel 31. Konventionsstaterna uppmanas att beakta konsekvenserna för barns rättigheter enligt artikel 31 när de utarbetar policyer för socialt skydd, anställning, boende och barns tillgång till det offentliga rummet – särskilt för de barn som saknar möjligheter till lek och rekreation i sina egna hem.

27. Artikel 28 och 29: Utbildning måste inriktas på att utveckla barnets personlighet, anlag samt psykiska och fysiska förmågor till deras fulla potential. Att rättigheterna enligt artikel 31 förverkligas är nödvändigt för att rättigheten som föreskrivs i artikel 29 ska åtnjutas. För att barn ska kunna uppnå sin fulla potential behöver de möjlighet både till kulturell och konstnärlig utveckling och till att delta i idrott och spel. Kommittén betonar också att rättigheterna enligt artikel 31 har ett positivt värde för barns utbildningsmässiga utveckling. Inkluderande utbildning och inkluderande lek är ömsesidigt förstärkande och bör underlättas dagligen, både i den tidiga utbildningen och omvårdnaden av barn (förskola) och i grundskolan och gymnasiet. Lek är betydelsefullt och nödvändigt för barn i alla åldrar, men det är särskilt viktigt under de tidiga skolåren. Forskning har visat att lek är ett viktigt medel för barns lärande.

28. Artikel 30: Barn från etniska, religiösa eller språkliga minoriteter bör uppmanas att uppleva och delta i sin egen kultur. Konventionsstaterna bör respektera de kulturella särdragen hos barn från minoritetsgrupper och ursprungsbefolkningar, och säkerställa att de ges lika rättigheter som barn från majoritetsgrupper att delta i kulturella och konstnärliga aktiviteter som speglar deras eget språk, religion och kultur.

29. Artikel 32: Kommittén konstaterar att i många länder är barn sysselsatta med ansträngande arbete som berövar dem deras rättigheter enligt artikel 31. Dessutom arbetar miljontals barn i hushåll eller med ofarliga sysslor i sina familjer, utan tillräcklig vila eller utbildning, under större delen av sin barndom. Staterna behöver vidta alla nödvändiga åtgärder för att skydda alla barnarbetare från förhållanden som kränker deras rättigheter enligt artikel 31.

30. Artikel 19, 34, 37 och 38: Våld, sexuellt utnyttjande, frihetsberövande med olagliga eller godtyckliga medel och tvångstjänstgöring i väpnade konflikter medför förhållanden som allvarligt förhindrar eller till och med omöjliggör barns möjligheter att njuta av lek, rekreation och deltagande i kulturellt och konstnärligt liv. Att bli mobbad av andra barn kan också vara ett stort hinder för åtnjutandet av rättigheterna enligt artikel 31. Dessa rättigheter kan endast förverkligas om konventionsstaterna vidtar alla nödvändiga åtgärder för att skydda barn från sådana handlingar.

31. Artikel 39: Konventionsstaterna bör säkerställa att barn som har upplevt vanvård, utnyttjande, övergrepp eller andra former av våld ges stöd för rehabilitering och återanpassning. Barns erfarenheter, inklusive sådana som är smärtsamma eller skadliga, kan förmedlas genom lek eller konstnärligt uttryck. Möjligheter att förverkliga rättigheterna i artikel 31 kan ge barn värdefulla verktyg för att bearbeta traumatiska eller svåra upplevelser, så att de kan förstå sig på sitt förflutna och lättare kan hantera sin framtid. Lek och konstnärligt uttryck gör att de kan kommunicera, bättre förstå sina egna känslor och tankar, förhindra eller förlösa psykosociala utmaningar, samt lära sig hantera relationer och konflikter genom en naturlig, självstyrd, självläkande process.

VI. Att skapa förutsättningar för förverkligandet av artikel 31

A. Faktorer för bästa möjliga miljö

32. Barn har en spontan drivkraft att leka och delta i rekreationsaktiviteter, och söker sig till

möjligheter att göra det i de mest ogynnsamma miljöer. Emellertid måste vissa förhållanden säkras, i enlighet med den fortlöpande utvecklingen av barns förmågor, om de fullt ut ska kunna förverkliga sina rättigheter enligt artikel 31. För detta bör barn ha:

- Frihet från stress
- Frihet från socialt utanförskap, fördomar och diskriminering
- En säker miljö fri från social skada och våld
- En miljö som är tillräckligt fri från avfall, föroreningar, trafik och andra fysiska faror för att barnen ska kunna röra sig fritt och tryggt i sina närmaste omgivningar
- Tillgång till vila i lämplig omfattning för barnens ålder och utveckling
- Tillgång till fritid som är helt fri från andra krav
- Lättillgängliga utrymmen och tid för lek som är fri från vuxnas kontroll och ledning
- Utrymme och tillfälle att leka utomhus utan vuxet sällskap i en skiftande och utmanande miljö, med enkel tillgång till stöttande vuxna när det behövs
- Möjligheter att uppleva, samspela med och leka i naturens och djurens värld
- Möjligheter att investera i sitt eget utrymme och sin egen tid för att skapa och omvandla sin egen värld med hjälp av fantasin och språket
- Möjligheter att utforska och förstå sitt samhälles kulturella och konstnärliga arv, samt delta i, skapa och forma det
- Möjligheter att delta tillsammans med andra barn i lek, idrott och andra rekreativa aktiviteter, med stöd av utbildade tränare och hjälpare när så behövs
- Erkännande från föräldrar, lärare och samhället som helhet av värdet och legitimiteten hos rättigheterna som föreskrivs i artikel 31.

B. Utmaningar att möta i förverkligandet av artikel 31

33. Inget erkännande av vikten av lek och rekreation: I många delar av världen betraktas lek som "förlorad" tid som slösas på lättsinniga eller improduktiva aktiviteter utan inneboende värde. Föräldrar, omvårdare och offentliga tjänstemän prioriterar vanligen studier eller ekonomiskt arbete framför lek, som ofta ses som något högljutt, smutsigt, störande och påträngande. Dessutom saknar vuxna ofta självförtroende, färdigheter eller förståelse nog för att stödja barns lek och samspela med dem på ett lekfullt sätt. Kunskapen om och värderandet av barns rätt att ägna sig åt lek och rekreation är otillräckliga, och det gäller även dessa aktivitetens grundläggande betydelse för barns välbefinnande, hälsa och utveckling. När lek ges erkännande handlar det vanligtvis om fysiskt aktiva lekar och tävlingsspel (idrott), som värderas högre än exempelvis fantasier och socialt drama. Kommittén betonar att det är särskilt viktigt att ge ett större erkännande åt de former och platser för den lek och rekreation som föredras av äldre barn. Ungdomar söker ofta mötesplatser för att träffa andra ungdomar och utforska sin begynnande självständighet och övergång till vuxenvärlden. Detta är en viktig aspekt i deras utveckling av identitet och tillhörighet.

34. Otrygga och farliga miljöer: Miljöfaktorer som inverkar på rättigheterna som föreskrivs i artikel 31 kan antingen skydda eller utgöra en risk för barns hälsa, utveckling och säkerhet. Vad gäller yngre barn bör platser som ger tillfälle till utforskande och kreativitet vara sådana att föräldrar kan utöva tillsyn, till exempel genom att ha ögon- och röstkontakt. Barn behöver ha tillgång till platser som är inkluderande och fria från olämpliga risker, och som ligger nära deras hem. De behöver också åtgärder som främjar säker, självständig rörlighet i takt med att deras förmågor utvecklas.

35. En majoritet av världens fattigaste barn lever med fysiska faror som förorenat vatten, öppna avloppssystem, överbefolkade städer, okontrollerad trafik, dålig gatubelysning och trängsel i trafiken, otillräcklig kollektivtrafik, brist på säkra lekområden, grönområden och kulturanläggningar i närmiljön, samt informella urbana "slumområden" i riskfyllda, våldsamma eller förgiftade miljöer. I miljöer där väpnade konflikter förekommit kan barn även skadas av landminor och blindgångare. Faktum är att riskerna för barn är särskilt stora, dels på grund av att deras naturliga nyfikenhet och utforskande lekar ökar sannolikheten för att de drabbas, och dels därför att en explosion gör större skada på ett barn än en vuxen.

36. Mänskliga faktorer kan också samverka så att barn utsätts för risker i det offentliga rummet. Höga nivåer av brottslighet och våld, oroligheter och inbördes stridigheter, narkotika- och gängrelaterat våld, risk för kidnappningar och handel med barn, stadsdelar som domineras av hotfulla ungdomar eller vuxna, samt aggression och sexuellt våld mot flickor. Där det faktiskt finns parker, lekplatser, idrottsanläggningar och andra tillgångar ligger de ofta i områden där barn löper risker, saknar tillsyn och utsätts för faror. Alla dessa faktorer begränsar kraftigt barns möjligheter till trygg lek och rekreation. Att allt fler utrymmen som traditionellt varit tillgängliga för barn trängs undan skapar därtill ett behov av ökad statlig intervention för att skydda rättigheterna enligt artikel 31.

37. Motstånd mot att barn använder det offentliga rummet: Barn hindras också från att använda det offentliga rummet för lek, rekreation och egna kulturella aktiviteter i och med den ökande kommersialiseringen av offentliga platser, som gör att barnen utestängs. Vidare finns det i många delar av världen en minskande tolerans för barn i det offentliga rummet. Genom att exempelvis utgångsförbud för barn införs, bostadsområden och parker inhägnas och bevakas, toleransen för oväsen minskar, lekplatser har stränga regler om "acceptabelt" lekbeteende, och tillträdet till shoppingcentra begränsas, skapas en bild av barn som "problem" och/eller brottslingar. På grund av utbredd negativ rapportering och representation i media uppfattas speciellt ungdomar i vida kretsar som ett hot, och är inte välkomna i det offentliga rummet.

38. Utestängandet av barn får kännbara konsekvenser för deras utveckling som medborgare. Att olika åldersgrupper samsas om offentliga platser som är till för alla främjar och stärker civilsamhället och uppmuntrar barn att se sig själva som medborgare med rättigheter. Staterna uppmuntras att främja dialogen mellan äldre och yngre generationer för att uppmuntra ett större erkännande av barn som rättighetsbärare, och av betydelsen att det på lokal eller kommunal nivå finns ett nätverk av olika typer av gemensamma platser, som kan möta lek- och rekreationsbehoven hos alla barn.

39. Balansen mellan risk och säkerhet: Rädslan för de fysiska och mänskliga riskerna som barn utsätts för i sina lokala miljöer leder i vissa delar av världen till ökande nivåer av övervakning och kontroll, med påföljande inskränkningar av barns frihet att leka och möjligheter till rekreation. Därtill kan barn själva utgöra ett hot mot andra barn i sina lek- och rekreationsaktiviteter, exempelvis genom mobbning, övergrepp mot yngre barn av äldre, och gruppträck att ta stora risker. Även om barn inte får utsättas för skada i förverkligandet av sina rättigheter enligt artikel 31, så är ett visst mått av risk och utmaning ett viktigt element i lek och rekreation och en oumbärlig del av nyttan med dessa aktiviteter. Det behövs balans mellan att å ena sidan vidta åtgärder för att minska oacceptabla faror i barns miljöer, exempelvis att stänga av trafiken på gator i bostadsområden, förbättra gatubelysningen och bygga säkra avgränsningar runt skollekplatser, och å andra sidan informera barn, rusta dem och ge dem självbestämmande att ta de försiktighetsåtgärder som är nödvändiga för att själva öka sin säkerhet. Principerna om barnets bästa och om att lyssna på barns egna erfarenheter och funderingar bör prägla bestämmandet av vilken risknivå barn kan utsättas för.

40. Brist på tillgång till naturen: Barn lär sig att förstå, uppskatta och bry sig om naturen genom att uppleva den, i egna lekar och utforskning tillsammans med vuxna som förmedlar dess under och betydelse. Minnen av barndomens lekar och fritid i naturen stärker människors resurser att hantera stress, inger en känsla av värn och uppmuntrar till ansvar för jorden. Lek i naturlig miljö bidrar också till ökad rörlighet, balans, kreativitet, socialt samarbete och koncentration. Att känna anknytning till naturen genom trädgårdsarbete, skördarbete, ceremonier och fridfull kontemplation är en viktig aspekt av många kulturers konst och arv. I en alltmer urbaniserad och privatiserad värld minskar barns tillgång till parker, trädgårdar, skogar, stränder och andra naturområden, och barn i urbana låginkomstområden är de som med störst sannolikhet saknar tillräcklig tillgång till grönområden.

41. Prestationshets inom utbildning: Många barn i många delar av världen förnekas sina rättigheter enligt artikel 31 som en följd av att tonvikten läggs på akademisk framgång. Till exempel:

- Utbildning under tidig barndom inriktas alltmer på akademiska mål och formellt lärande, på bekostnad av barns lek och utvecklingsmål i bredare bemärkelse
- Undervisning utanför skoltid och läxor inkräktar på barns tid för fritt valda aktiviteter
- Läroplaner och dagliga scheman speglar i många fall inte behovet av lek, rekreation och vila, och tillhandahåller dem ofta inte heller
- Formell "katederundervisning" som inte drar nytta av möjligheterna i ett aktivt och lekfullt lärande
- Kontakten med naturen minskar i många skolor, och barnen tvingas tillbringa mer tid inomhus
- Möjligheter till kulturella och konstnärliga aktiviteter, liksom tillgången till specialiserade konstlärare i skolan, minskar i många länder till fördel för mer akademiska ämnen
- Inskränkningar i vilken typ av lekar som barn får leka i skolan bidrar till att hämma deras möjligheter till kreativitet, utforskning och social utveckling.

42. Överdrivet strukturerade och styrande scheman: För många barn blir möjligheterna att förverkliga rättigheterna som föreskrivs i artikel 31 begränsade av aktiviteter som vuxna påtvingar dem, exempelvis obligatorisk idrott, rehabiliteringsaktiviteter för barn med funktionsnedsättningar eller, särskilt för flickor, hushållssysslor. Lite eller ingen tid blir över för egna aktiviteter. Eventuella statliga investeringar är vanligen inriktade på organiserad tävlingsrekreation, eller innebär att barn tvingas eller pressas att delta i ungdomsorganisationer som de inte valt själva. Barn har rätt till tid som inte bestäms eller kontrolleras av vuxna, liksom till tid då de inte har några som helst krav på sig – som de kan använda till att göra "ingenting", om de så önskar. Faktum är att avsaknaden av aktivitet kan tjäna som stimulans för kreativitet. Att koncentrera ett barns hela fritid på schemalagda eller tävlingsbetonade aktiviteter kan vara skadligt för barnets fysiska, emotionella, kognitiva och sociala välbefinnande.⁶

43. Åsidosättande av artikel 31 i utvecklingsprogram: Tidig barnomsorg och utvecklingsarbete inriktas i många länder uteslutande på frågor om barns överlevnad, utan att någon uppmärksamhet ägnas åt de förhållanden som gör att barn också kan växa och utvecklas. Programmen berör ofta enbart kost, immunisering och förskola, med liten eller obefintlig betoning på lek, rekreation, kultur och konst. Personalen som driver programmen har ingen lämplig utbildning för att stödja dessa aspekter av barnets utvecklingsbehov.

44. Brist på investeringar i kulturella och konstnärliga möjligheter för barn: Barns tillgång till kulturella och konstnärliga aktiviteter begränsas ofta av ett antal faktorer, bland annat brist på stöd från föräldrarna; kostnader för att delta i aktiviteter; brist på transportmöjligheter; att många utställningar, pjäser och evenemang riktar sig till vuxna; att barn inte engageras i innehållet och utformningen av utbudet, var det äger rum och i vilken form det erbjuds. Det behövs en ökad betoning på att skapa platser som stimulerar kreativitet. De som driver konstoch kulturetablissemang bör se längre än till de fysiska rummen och fundera över hur deras program speglar och svarar mot det kulturella livet hos samhället de representerar. Barns deltagande i konstarterna kräver en hållning med större fokus på barn, som inbegriper beställningar och visningar av barns verk och som också engagerar barn i den struktur och de program som erbjuds. Sådant engagemang i barndomen kan stimulera till ett livslångt

⁶ Marta Santos Pais, "The Convention on the Rights of the Child," i OHCHR, Manual on Human Rights Reporting (Genève 1997), sid. 393-505.

kulturintresse.

45. Elektroniska mediers växande roll: Barn i alla världens regioner tillbringar alltmer tid med lek och rekreation samt med kulturella och konstnärliga aktiviteter – både som konsumenter och skapare – som sker via olika digitala plattformar och medier. Det kan handla om att titta på TV, skicka meddelanden, umgås i sociala nätverk, spela spel, skicka sms, lyssna på och skapa musik, titta på och göra film och video, skapa nya konstformer, publicera bilder. Informations- och kommunikationsteknik framträder alltmer som en central dimension i barns dagliga verklighet. Idag rör sig barn obehindrat mellan online- och offlinemiljöer. Dessa plattformar erbjuder enorma fördelar – utbildningsmässigt, socialt och kulturellt – och staterna uppmanas att vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att alla barn ska ha lika möjligheter att uppleva de fördelarna. I en globaliserad miljö är tillgång till internet och sociala medier centralt för förverkligandet av rättigheterna i artikel 31.

46. Kommittén är emellertid bekymrad över den växande mängden belegg för att dessa miljöer, precis som den mängd tid som barn tillbringar i dem, även kan medföra betydande potentiella risker och skador för barn.⁷ Några exempel:

- Tillgång till internet och sociala medier exponerar barn för nätmobbning, pornografi och nätgromning. Många barn besöker internetkaféer, datorklubbar och spelhallar som inte har tillräckliga begränsningar för vilket material barnen har tillgång till, och som saknar effektiva system för tillsyn.
- Det ökande spelandet av våldsamma tv-spel, särskilt bland pojkar, förefaller vara kopplat till aggressivt beteende, eftersom spelen är mycket engagerande och interaktiva och belönar våldshandlingar. Eftersom spelen ofta spelas upprepade gånger i följd förstärks det negativa lärandet, och kan bidra till minskad känslighet för andras smärta och lidande, liksom till aggressivt eller skadligt beteende mot andra. De växande möjligheterna till onlinespelande, där barn kan exponeras för ett globalt nätverk av användare, utan filter eller skydd, ger också anledning till oro.
- Många medier, i synnerhet tv-utbudet för den breda publiken, speglar inte språken, kulturvärdena och kreativiteten i den mångfald av kulturer som finns i samhället. Sådant ensidigt utbud begränsar inte bara möjligheterna för alla barn att dra nytta av den potentiella bredden hos tillgänglig kultur, utan kan dessutom bidra till att kulturer som inte tillhör den breda mittfåran tillskrivs ett lägre värde. TV bidrar också till att många barndomslekar, sånger och rim som traditionellt överfördes från generation till generation på gatan och lekplatsen faller i glömska.
- Det växande beroendet av skärmrelaterade aktiviteter anses ha kopplingar till barns minskade fysiska aktivitet, försämrade sömnmönster, tilltagande fetma och andra relaterade sjukdomar.

47. Marknadsföring och kommersialisering av lek: Kommittén är bekymrad över att många barn och deras familjer exponeras för en allt mer oreglerad kommersialisering och marknadsföring från leksaks- och speltillverkare. Föräldrar pressas att köpa ett ökande antal produkter som kan vara skadliga för deras barns utveckling eller står i motsättning till kreativ lek, till exempel produkter som marknadsför TV-program med etablerade karaktärer och berättelser, som hindrar fantasifull utforskning; leksaker med mikrochip, som gör barnet till en passiv åskådare; satser med ett förutbestämt aktivitetsmönster; leksaker som främjar traditionella könsstereotyper eller tidig sexualisering av flickor; leksaker som innehåller farliga delar eller kemikalier; realistiska krigsleksaker och krigsspel. Global marknadsföring kan även leda till en minskning av barns deltagande i lokalsamhällets traditionella kulturliv och konstnärliga liv.

⁷ UNICEF, Child Safety Online: Global Challenges and Strategies. Technical report (Florence, Innocenti Research Centre, 2012).

VII. Barn för vilka förverkligandet av rättigheter enligt artikel 31 kräver särskild ansträngning

48. Flickor: Kombinationen av den betydande tyngd som läggs på flickor i form av hushållsansvar och syskon- och familjeomsorg, en beskyddande hållning från föräldrarnas sida, brist på lämpliga inrättningar samt kulturella antaganden som begränsar förväntningarna på och beteendet hos flickor kan minska deras möjligheter att åtnjuta rättigheterna i artikel 31, i synnerhet under ungdomsåren. Till detta kommer könsdifferentiering i vad som anses vara pojk- respektive flicklekar, något som i stor utsträckning förstärks av föräldrar, omvårdare, medier och producenter/tillverkare av spel och leksaker, och som bevarar traditionella könsrollsuppdelningar i samhället. Det finns belägg för att medan pojkars lekar förbereder dem för framgångsrika prestationer i en lång rad yrkesmässiga och andra situationer i dagens samhälle, så tenderar flickors lekar i stället att inrikta dem på den privata sfären, hemmet, och framtida roller som hustrur och mödrar. Unga pojkar och flickor hindras ofta från att ägna sig åt gemensamma rekreativa aktiviteter. Flickor deltar i allmänhet också mindre i fysiska aktiviteter och organiserade spel, antingen för att omgivningen utestänger dem, för att de själva väljer att inte delta, eller också för att det saknas ett passande utbud. Detta mönster ger anledning till oro, eftersom det finns bevisad fysisk, psykologisk, social och intellektuell nytta med deltagande i idrottsaktiviteter.⁸ Eftersom dessa hinder för flickors förverkligande av sina rättigheter enligt artikel 31 är så utbredda och genomgripande uppmanar kommittén konventionsstaterna att vidta åtgärder för att utmana könsstereotyper som förvärrar och förstärker mönster av diskriminering och ojämlika möjligheter.

49. Barn som lever i fattigdom: Fattiga barn får inte sina rättigheter enligt artikel 31 förverkligade på grund av faktorer som att de saknar tillgång till anläggningar, inte har råd att delta, lever i farliga och försummade bostadsområden, är tvungna att arbeta, samt upplever maktlöshet och marginalisering. För många förvärras hälso- och säkerhetsriskerna utanför hemmet av att hemmiljön erbjuder mycket lite eller inget utrymme eller spelrum för lek och rekreation. Föräldralösa barn löper särskilt stor risk att bli förvägrade sina rättigheter enligt artikel 31. Barn som befinner sig på gatan ges inga möjligheter till lek och är ofta aktivt utestängda från stadsparker och lekplatser, även om de använder sin egen kreativitet för att gripa tillfällen till lek i den informella gatumiljön. Kommunala myndigheter måste inse att parker och lekplatser har stor betydelse när det gäller att förverkliga rättigheterna i artikel 31 för barn som lever i fattigdom, och måste föra en dialog med dessa barn angående övervakning, planering och utvecklingsinitiativ. Staterna behöver vidta åtgärder både för att alla barn ska ha tillgång och möjligheter till kulturella och konstnärliga aktiviteter, och för att de ska ha lika möjligheter till lek och rekreation.

50. Barn med funktionsnedsättningar: När det gäller barn med funktionsnedsättningar står flera hinder i vägen för utövandet av de rättigheter som föreskrivs i artikel 31, bland annat utestängning från skolan; de informella och sociala arenor där vänskaper bildas och där lek och rekreation äger rum; isolering i hemmet; kulturella attityder och negativa stereotyper som är fientliga och avvisande mot barn med funktionsnedsättningar; fysisk otillgänglighet hos bland annat offentliga platser, parker, lekplatser och utrustning, biografer, teatrar, konsertsalar, idrottsanläggningar och arenor; bestämmelser som utestänger dem från idrotts- eller kulturanläggningar av säkerhetsskäl; kommunikationsbarriärer, avsaknad av tolkning och anpassningsbar teknik; avsaknad av tillgängliga transportmöjligheter. Barn med funktionsnedsättningar kan även hindras från att åtnjuta sina rättigheter om det inte görs investeringar för att radio, TV, datorer och surfplattor ska vara tillgängliga, till exempel med hjälp av tekniska hjälpmedel. I detta avseende välkomnar kommittén artikel 30 i Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som betonar konventionsstaternas skyldigheter att säkerställa att barn med funktionsnedsättningar har

⁸ UNESCO, den internationella stadgan för gymnastik och idrott, 1978.

samma tillgång som andra barn till deltagande i lek, rekreation, samt idrotts- och fritidsaktiviteter, inklusive inom det ordinarie skolsystemet. Proaktiva åtgärder behövs för att avlägsna hinder och främja möjligheterna för barn med funktionsnedsättningar att delta i alla dessa aktiviteter som alla andra barn och tillsammans med dem.⁹

51. Barn på institutioner: Många barn tillbringar hela eller delar av sin barndom på institutioner som till exempel boenden och skolor, sjukhus, häkten för vuxna och för minderåriga och flyktingförläggningar, där möjligheter till lek, rekreation och deltagande i kulturellt och konstnärligt liv kan vara begränsade eller nekas dem helt. Kommittén betonar att staterna behöver arbeta för att barn ska tillbringa mindre tid på institutioner. Innan detta mål är nått bör staterna emellertid vidta åtgärder för att säkerställa att alla sådana institutioner erbjuder plats och tillfälle för barn att umgås med andra barn i lokalsamhället, att leka och delta i spel, fysiska aktiviteter, kulturellt och konstnärligt liv. Sådana åtgärder bör inte begränsas till obligatoriska eller organiserade aktiviteter. Det behövs trygga och stimulerande miljöer även för att delta i fri lek och rekreation. Där så är möjligt bör barn ges dessa tillfällen i sin närmiljö. Barn som tillbringar längre perioder på institutioner behöver även tillgång till lämpliga böcker och tidskrifter och till internet, liksom till hjälp och stöd att ta tillvara på dessa resurser. Det krävs tillgång till tid, lämpliga utrymmen, tillräckliga resurser och utrustning, utbildad och motiverad personal och särskilda budgetanslag för att skapa sådana miljöer så att alla barn som bor på institutioner ska kunna förverkliga sina rättigheter enligt artikel 31.

52. Barn i ursprungsbefolkningar och minoriteter: Etnisk eller religiös samt ras- eller kastbaserad diskriminering kan utestänga barn från förverkligandet av sina rättigheter enligt artikel 31. Fientlighet, assimileringspolitik, avvisande, våld och diskriminering kan leda till hinder för barn i ursprungsbefolkningar och minoriteter att delta i sina egna kulturella bruk, ritualer och högtider, liksom att delta i idrott, spel, kulturaktiviteter, lek och rekreation tillsammans med andra barn. Staterna har en skyldighet att erkänna, skydda och respektera minoriteters rätt att delta i kultur- och rekreationslivet i det samhälle de lever i, liksom att bevara, främja och utveckla sin egen kultur.¹⁰ Emellertid har barn i ursprungsbefolkningar också rätt att uppleva och utforska kulturer bortom sina egna familjetraditioners gränser. Kulturella och konstnärliga program måste grundas på inkludering, aktivt deltagande och icke-diskriminering.

53. Barn i konfliktsituationer samt humanitära katastrofer och naturkatastrofer: I konfliktoch katastrofsituationer ges ofta rättigheterna i artikel 31 lägre prioritet än ombesörjandet av mat, skydd och mediciner. Möjlighet till lek, rekreation och kulturaktiviteter kan i dessa situationer emellertid spela en viktig terapeutisk och rehabiliterande roll genom att hjälpa barn att återfå en känsla av normalitet och glädje efter att ha upplevt förlust, fördrivning och trauma. Lek, musik, poesi och drama kan exempelvis hjälpa flyktingbarn och barn som upplevt närståendes död, våld, övergrepp eller utnyttjande att övervinna emotionell smärta och återfå kontrollen över sina liv. Sådana aktiviteter kan hjälpa dem att få tillbaka en känsla av identitet, få grepp om vad som har hänt dem och tillåta dem att uppleva glädje och njutning. Genom att delta i kulturella eller konstnärliga aktiviteter, liksom i lek och rekreation, får barn en möjlighet att engagera sig i gemensamma upplevelser, återskapa en känsla av personligt värde och självaktning, utforska sin egen kreativitet och uppnå en känsla av samhörighet och tillhörighet. Lekmiljöer ger också tillfällen för tillsynspersoner att upptäcka vilka barn som lider av konfliktens skadliga effekter.

VIII. Konventionsstaternas skyldigheter

54. Artikel 31 ålägger konventionsstaterna tre skyldigheter för att garantera att rättigheterna den föreskriver förverkligas för varje barn utan åtskillnad:

⁹ Allmän kommentar nr 9 (2006) om rättigheter för barn med funktionsnedsättningar.

¹⁰ FN:s deklaration om ursprungsbefolkningars rättigheter (generalförsamlingens resolution 61/295, bilaga).

- a) Skyldigheten att respektera kräver att konventionsstaterna avstår från att direkt eller indirekt förhindra åtnjutandet av rättigheterna som föreskrivs i artikel 31.
- b) Skyldigheten att skydda kräver att konventionsstaterna vidtar åtgärder för att förhindra att tredje part inkräktar på rättigheterna enligt artikel 31.
- c) Skyldigheten att uppfylla kräver att konventionsstaterna inför nödvändiga lagstiftande, administrativa, rättsliga, budgetrelaterade, främjande och andra åtgärder för att underlätta fullt åtnjutande av rättigheterna i artikel 31 genom att agera för att ge tillgång till alla nödvändiga tjänster, utbud och möjligheter.

55. Förenta nationernas konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter föreskriver ett successivt förverkligande av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och erkänner problemen med begränsade resurser, men samtidigt ålägger den konventionsstaterna en specifik och fortlöpande skyldighet, även där resurserna är otillräckliga, att "eftersträva säkerställandet av det bredaste möjliga åtnjutandet av de aktuella rättigheterna under rådande omständigheter"¹¹. Därmed tillåts inga åtgärder som försämrar förutsättningarna för rättigheterna i artikel 31. Skulle någon sådan avsiktlig åtgärd ändå vidtas, måste staten bevisa att man noga övervägt alla alternativ, inklusive att vederbörlig hänsyn tagits till de åsikter som barn uttryckt i frågan, och att beslutet var motiverat med beaktande av alla andra rättigheter enligt konventionen om barnets rättigheter.

56. Skyldigheten att respektera innefattar införandet av specifika åtgärder för att åstadkomma respekt för varje barns rätt, individuellt eller tillsammans med andra, att förverkliga sina rättigheter enligt artikel 31, bland annat:

- a) Stöd till omvårdare: Vägledning och stöd beträffande rättigheterna i artikel 31 bör ges föräldrar och omvårdare i linje med artikel 18.2 i konventionen. Sådant stöd bör vara i form av praktisk vägledning, exempelvis i hur man lyssnar på barn under lek, hur man skapar miljöer som underlättar barns lekar, hur man låter barn leka fritt, och hur man leker med dem. Stödet bör också behandla vikten av att uppmuntra kreativitet och fingerfärdighet, att väga säkerhet mot upptäckarlusta, samt utvecklingsvärdet av lek och vägleda upplevelser av kulturella och konstnärliga aktiviteter samt rekreation.
- b) Medvetandehöjande: Staterna bör investera i åtgärder för att utmana utbredda kulturella attityder som nedvärderar rättigheterna i artikel 31, bland annat:
 - Medvetandegöra allmänheten om såväl den rätt som både pojkar och flickor i alla åldrar har till lek, rekreation, vila, fritid och deltagande i kulturella och konstnärliga aktiviteter, som den betydelse allt detta har för att barnen ska glädjas åt sin barndom, för att främja den bästa möjliga utvecklingen för barnet, och för att skapa positiva lärandemiljöer.
 - Åtgärder för att utmana genomgripande negativa attityder, särskilt gentemot ungdomar, som leder till inskränkningar i deras möjligheter att åtnjuta sina rättigheter enligt artikel 31. I synnerhet bör möjligheter skapas för barn att representera sig själva i medierna.

57. Skyldigheten att skydda kräver att konventionsstaterna agerar för att förhindra att tredje part ingriper mot eller inskränker de rättigheter som föreskrivs i artikel 31. Följaktligen är staterna skyldiga att säkerställa:

- a) Icke-diskriminering: Lagstiftning krävs för att garantera att alla rekreationella, kulturella och konstnärliga miljöer, däribland offentliga och privata platser, naturområden, parker, lekplatser, idrottsanläggningar, museer, biografier, bibliotek, teatrar, samt kulturella

¹¹ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3 (1990) om konventionsstaternas skyldigheter, punkt 11.

aktiviteter, tjänster och evenemang, är tillgängliga för alla barn utan diskriminering på någon grund.

- b) Reglering av icke-statliga aktörer: Lagstiftning, regleringar och riktlinjer bör, tillsammans med nödvändiga budgetanslag och effektiva metoder för övervakning och efterlevnadskontroll, införas för att säkerställa att alla civilsamhällets medlemmar, inklusive företagssektorn, uppfyller föreskrifterna i artikel 31, däribland:
- Arbetsrättsligt skydd för alla barn för att garantera lämpliga begränsningar av arbetets art, arbetstimmar och arbetsdagar, viloperioder och möjligheter till rekreation och vila. Dessa aspekter ska stämma överens med den fortlöpande utvecklingen av barnens förmågor. Staterna uppmuntras även att ratificera och genomföra ILO:s konvention nr 79, 90, 138 och 182¹²
 - Etablerandet av säkerhets- och tillgänglighetsnormer för alla lek- och rekreationsinrättningar, leksaker och spelutrustningar.
 - Skyldigheter att i förslag till stads- och landsbygdsutveckling införliva bestämmelser om och möjligheter för förverkligandet av rättigheterna i artikel 31.
 - Skydd mot kulturellt, konstnärligt eller rekreationellt material som kan vara skadligt för barns välbefinnande, inklusive skydds- och klassificeringssystem som styr mediasändningar och film, med beaktande av såväl föreskrifterna i artikel 13 om yttrandefrihet som de i artikel 18 om föräldrars ansvar.
 - Införande av regleringar som förbjuder produktion av realistiska krigsspel och krigsleksaker för barn.
- c) Skyddande av barn mot skada: Vad gäller skydd av barn mot skada måste policyer, förfaranden, yrkesetik, koder och normer om detta införas och upprätthållas för alla yrkespersoner som arbetar med barn inom området lek, rekreation, idrott, kultur och konst. Behovet att skydda barn från potentiell skada som kan vållas av andra barn som utövar sina rättigheter enligt artikel 31 måste också erkännas.¹³
- d) Säkerhet på internet: Åtgärder bör vidtas för att främja att barn har tillgång till internet, men också för att främja tillgänglighet och säkerhet. I åtgärderna bör det ingå insatser för att ge barn egenmakt och kunskap så att de kan agera på ett säkert sätt på nätet, bli trygga och ansvarsfulla medborgare i digitala miljöer, samt rapportera kränkningar, övergrepp eller otillbörlig aktivitet om de stöter på sådant. Åtgärder behöver även vidtas, genom lagstiftning och internationell samverkan, för att minska risken att vuxna kan begå övergrepp ostraffat. Det behövs också åtgärder för att begränsa tillgängligheten av material och spelnätverk som är skadliga eller barnförbjudna, förbättra informationen till vuxna, lärare och politiker för att öka medvetenheten om den potentiella skadligheten hos våldsamma spel, samt utveckla strategier för att främja säkrare alternativ som är attraktiva för barn.
- e) Säkerhet efter konflikter: Aktiva åtgärder bör vidtas för att återupprätta och skydda rättigheterna enligt artikel 31 efter konflikt- och katastrofsituationer, bland annat genom att:
- Uppmuntra lek och kreativa uttryck för att främja återhämtning och den psykologisk läkning
 - Skapa eller återställa trygga platser, inklusive skolor, där barn kan delta i lek och rekreation som en del i normaliserandet av sina liv
 - I områden där landminor är ett hot mot barns säkerhet måste investeringar göras för att säkerställa att samtliga drabbade områden fullständigt rensas från landminor och klusterbomber¹⁴

¹² ILO:s konvention nr 79 – unga människors nattarbete (icke-industriella yrken); nr 90 – unga människors nattarbete (industri); nr 138 – minimiålder för arbete; nr 182 – värsta formerna av barnarbete.

¹³ Allmän kommentar nr 13 (2011) om barnets rätt till frihet från alla former av våld.

¹⁴ Protokoll om explosiva lämningar efter krig (protokoll V till konventionen om vissa konventionella vapen).

- f) Marknadsföring och medier: Åtgärder bör inledas för att:
- Granska policyer om marknadsföringen av leksaker och spel till barn, inklusive genom TV program för barn och direktkopplad reklam, särskilt sådan som främjar våld, framställer flickor eller pojkar på ett sexuellt sätt och förstärker stereotyper om kön och funktionsnedsättningar
 - Begränsa exponeringen för reklam under bästa sändningstid för barn
- g) Klagomålsmekanismer: Oberoende, effektiva, säkra och tillgängliga mekanismer måste finnas för att barn ska kunna lämna klagomål och söka upprättelse om deras rättigheter enligt artikel 31 kränks¹⁵. Barn behöver veta vem de kan klaga hos och hur man gör (vilket förfarande som ska användas). Staterna uppmanas att skriva under och ratificera det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande (OPIC), vilket kommer att göra det möjligt för enskilda barn att lämna in klagomål om kränkningar.

58. Skyldigheten att uppfylla kräver att konventionsstaterna antar en lång rad åtgärder för att säkerställa att alla rättigheter som föreskrivs i artikel 31 förverkligas. I enlighet med konventionens artikel 12 bör alla sådana åtgärder, såväl på nationell som på lokal nivå och innefattande planering, design, utveckling, genomförande och övervakning, utarbetas i samverkan med barnen själva, liksom även med icke-statliga och lokalsamhällsbaserade organisationer, exempelvis genom barns klubbar och föreningar, lokala konst- och idrottsgrupper, organisationer som representerar barn och vuxna med funktionsnedsättningar, representanter från minoritetsgrupper, och lekorganisationer¹⁶. I synnerhet bör följande beaktas:

- a) Lagstiftning och planering: Kommittén uppmanar starkt staterna att överväga lagstiftning som säkerställer rättigheterna enligt artikel 31 för alla barn, tillsammans med ett tidsschema för genomförande. Sådan lagstiftning bör ta upp tillräcklighetsprincipen – alla barn bör ges tillräckligt med tid och utrymme för att utöva dessa rättigheter. Staterna bör också överväga att utarbeta en särskild plan, policy eller ram för artikel 31, alternativt att inlemma artikeln i en övergripande nationell handlingsplan för konventionens genomförande. En sådan plan bör beröra följderna av artikel 31 för pojkar och flickor i alla åldersgrupper, liksom för barn i marginaliserade grupper och lokalsamhällen. Den bör också erkänna att det är lika viktigt att skapa tid och utrymme för barns självstyrda aktiviteter som att tillhandahålla anläggningar och möjligheter för organiserade aktiviteter.
- b) Datainsamling och forskning: För att säkerställa ansvarsskyldigheten inför barn i uppfyllandet av skyldigheterna enligt artikel 31 behövs indikatorer för efterlevnad utarbetas, liksom mekanismer för uppföljning och utvärdering av genomförandet. Staterna behöver samla in data om befolkningen, uppdelade efter ålder, kön, etnicitet och funktionsnedsättning, för att få insikt om hur och i vilken omfattning barn deltar i lek, rekreation samt kulturellt och konstnärligt liv. Denna information bör prägla planeringsprocesser och ligga till grund för mätningar av framsteg i genomförandet. Det behövs också forskning om barns och deras omvårdares dagliga liv, samt om den inverkan barnens boende- och områdesförhållanden har, för att förstå hur de använder sina närmiljöer, vilka hinder de möter i åtnjutandet av rättigheterna enligt artikel 31, vilka strategier de har för att övervinna dessa hinder och vilka insatser som krävs för att uppnå ett större förverkligande av rättigheterna. Sådan forskning måste aktivt involvera barnen själva, inklusive barn från de mest marginaliserade områdena.
- c) Samarbete mellan olika nationella och kommunala myndigheter: Att planera för lek, rekreation och kulturella och konstnärliga aktiviteter kräver ett brett och övergripande

¹⁵ Allmän kommentar nr 2 (2002) om rollen för oberoende nationella institutioner för mänskliga rättigheter i arbetet med att stödja och skydda barnets rättigheter.

¹⁶ Allmän kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd.

synsätt som innefattar samarbete och ansvarsskyldighet mellan olika nationella, regionala och kommunala myndigheter. Berörda myndigheter är inte bara de som ansvarar för områden med direkt koppling till barn, såsom hälsa, utbildning, socialtjänst, barnskydd, kultur, rekreation och idrott, utan även de som ansvarar för vatten och avlopp, boende, parker, transport, miljö och stadsplanering. Alla dessa har en betydande inverkan på skapandet av miljöer där barn kan förverkliga sina rättigheter enligt artikel 31.

- d) Budgetar: Budgetar bör granskas för att säkerställa att anslagen för barn, beträffande kulturella, konstnärliga, idrottsliga, rekreations- och lekaktiviteter, är inkluderande och överensstämmer med barns representation av befolkningssammansättningen som helhet, samt att de är fördelade på barn i alla åldrar. Det gäller bland annat budgetstöd för produktion och spridning av böcker, tidskrifter och tidningar för barn, olika formella och icke-formella konstnärliga uttryckssätt för barn, tillgänglig utrustning, tillgängliga byggnader och offentliga utrymmen, samt resurser för anläggningar som idrottsklubbar eller ungdomsgårdar. Hänsyn bör tas till de åtgärdskostnader som krävs för att göra dem tillgängliga också för de mest marginaliserade barnen. Detta inkluderar skyldigheten att tillhandahålla skälig anpassning för att säkerställa tillgänglighet på lika villkor för barn med funktionsnedsättningar.
- e) Universell design¹⁷: Investeringar i universell design är nödvändiga när det gäller lek-, rekreations-, kultur-, konst- och idrottsanläggningar, byggnader, utrustning och tjänster, i överensstämmelse med skyldigheterna att främja inkludering och skydda barn med funktionsnedsättningar från diskriminering. Staterna bör samverka med icke-statliga aktörer för att säkerställa att universell design genomförs i planeringen och produktionen av alla material och anläggningar, till exempel ingångar med ramper för rullstolsanvändare och inkluderande i lekmiljöer, även i skolorna.
- f) Kommunal planering: Kommuner bör bedöma beståndet av lek- och rekreationsanläggningar för att garantera samma tillgänglighet för alla grupper av barn, bland annat genom barnkonsekvensanalyser. I överensstämmelse med skyldigheterna enligt artikel 31 måste offentlig planering prioritera att skapa miljöer som främjar barnets välbefinnande. För att få till stånd dessa barnvänliga stads- och landsbygdsmiljöer måste bland annat följande beaktas.
- Tillgång till parker, allaktivitetshus, idrotts- och lekplatser som är säkra och tillgängliga för alla barn
 - Att skapa en trygg livsmiljö för fri lek, inklusive att utforma områden där lekande, fotgängare och cyklister har prioritet
 - Åtgärder för att, inom ramen för den allmänna säkerheten, skydda lek- och rekreationsområden från individer eller grupper som hotar barns säkerhet
 - Att det finns tillgång till anlagda grönområden, stora öppna platser och natur för lek och rekreation, med bruk av säker, överkomlig och lättillgänglig transport
 - Trafikåtgärder, inklusive hastighetsbegränsningar, utsläppsnivåer, övergångsställen vid skolor, trafikljus samt lugnande åtgärder för att säkerställa barns rätt att leka tryggt inom sina egna lokalsamhällen.
 - Att tillhandahålla klubbar, idrottsanläggningar, organiserade spel och aktiviteter för både flickor och pojkar i alla åldrar och från alla områden.
 - Ändamålsenliga och överkomliga kulturaktiviteter för barn i alla åldrar och från alla områden, exempelvis teater, dans, musik, konstutställningar, bibliotek och film. Detta bör innefatta möjligheter för barn att producera och skapa sina egna kulturformer, förutom att exponeras för aktiviteter som producerats av vuxna för barn.

¹⁷ Begreppet "universell design" myntades av Ronald Mace för att beskriva idén att alla produkter och hela den byggda miljön skulle utformas för att vara estetisk och användbar i största möjliga utsträckning av alla, oavsett deras ålder, förmåga eller ställning i livet; se även art. 4.1f i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

- Granskning av samtliga kulturpolicier, -program och -institutioner för att säkerställa att de är tillgängliga och relevanta för alla barn, samt att de beaktar barns behov och strävanden och stödjer deras framväxande kulturella vanor.
- g) Skolor: Utbildningsmiljöer bör spela en stor roll i uppfyllandet av skyldigheterna i artikel 31, däribland:
- Den fysiska miljön: Konventionsstaterna bör ha som mål att adekvata inom- och utomhusutrymmen ska tillhandahållas för att underlätta lek, idrott, spel och drama, både under skoldagen och i anslutning till den; att aktivt främja jämställdhet mellan flickor och pojkar vad gäller lek; att det ska finnas adekvata sanitetsutrymmen för pojkar och flickor; att det ska finnas lekplatser, leklandskap och redskap som är säkra och inspekteras regelbundet och ordentligt; att lekplatser ska ha lämpliga avgränsningar; att utrustning och utrymmen ska utformas för att ge alla barn, inklusive barn med funktionsnedsättningar, möjlighet att delta jämlikt; att det ska finnas
 - lekområden som ger möjligheter till alla sorters lekar; och att lekområden placeras och utformas så att de har adekvat skydd, och med barns medverkan i design och utveckling
 - Skoldagens struktur: Lagstadgade föreskrifter, med läxarbete inräknat, bör garantera adekvat tid under dagen för att säkerställa att barn har tillräckliga möjligheter till vila och lek, i enlighet med deras ålder och utvecklingsbehov
 - Läroplan: I överensstämmelse med skyldigheter enligt artikel 29 rörande utbildningens mål måste adekvat tid och expertis anslås inom läroplanen för barn att lära sig, delta i och generera kulturella och konstnärliga aktiviteter, däribland musik, drama, litteratur, poesi och konst, liksom även idrott och spel¹⁸
 - Utbildningspedagogik: Lärandemiljöer bör vara aktiva och inbjuda till deltagande samt, i synnerhet för de yngre, erbjuda lekfulla aktiviteter och former för engagemang
- h) Utbildning och kompetensutveckling: Alla yrkespersoner som arbetar med eller för barn, eller vars arbete inverkar på barn (till exempel statstjänstemän, lärare, hälsovårdspersonal, socialarbetare, omsorgspersonal, planerare och arkitekter), bör få systematisk och fortlöpande utbildning i barns mänskliga rättigheter, inklusive rättigheterna som uttrycks i artikel 31. Sådan utbildning bör innefatta vägledning i hur man skapar och upprätthåller miljöer i vilka rättigheterna enligt artikel 31 mest effektivt kan förverkligas för alla barn.

59. Internationellt samarbete: Kommittén uppmuntrar internationellt samarbete kring förverkligandet av rättigheterna i artikel 31 genom aktivt engagemang från Förenta Nationernas organ, till exempel UNICEF, UNESCO, UNHCR, UN Habitat, UNOSDP, UNDP, UNEP och WHO, liksom från internationella, nationella och lokala icke-statliga organisationer.

IX. Spridning

60. Kommittén rekommenderar att konventionsstaterna sprider denna allmänna kommentar på bred front till myndigheter, föräldrar, andra omvårdare, barn, yrkesorganisationer, lokalsamhällen och civilsamhället i stort. Alla kanaler för spridning bör användas, däribland tryckta medier, internet och barns egna kommunikationsmedel. Detta gör det nödvändigt med översättning till relevanta språk, inklusive teckenspråk, Braille och lättlästa format för barn med funktionsnedsättningar. Det kräver också att kulturellt anpassade och barnvänliga versioner görs tillgängliga.

61. Konventionsstaterna uppmuntras även att lämna uttömmande rapporter till kommittén för barnets rättigheter om de åtgärder de har vidtagit för att uppmuntra det fullständiga genomförandet, av artikel 31 för alla barn. ***

¹⁸ Allmän kommentar nr 1 (2001) om utbildningens mål.